

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

הגדה של פסח

עם פירוש
דברי מנחם

•

מלוקט מתורתו של

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות שמונים ואחת לבריאה

פתח דבר

הננו מוציאים לאור הגדה של פסח עם פירוש דברי מנחם והוא פירוש מכ"ק אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע על „הגדה של פסח“, מלוקט וערוך מתורתו.

נוסח ההגדה עם ההלכות ומנהגים שבפנים נעתק מסידור כ"ק אדמו"ר הזקן.

הפירוש נלקט מתוך כל ספרי כ"ק אדמו"ר שבידינו, כולל ה„הגדה של פסח עם ליקוטי טעמים ומנהגים“, ונכתבו בתמציתיות ובצורה קצרה וקולחת. כמו כן נוספו „מסגרות“ המסבירות את הקשר בין קטע לקטע בהגדה (רובם מההגדה הנ"ל).

הספר נלקט ונערך ע"י הרה"ת יוסף חנינא שי' ביינדמן.

יש להבהיר, אשר העריכה היא על אחריות העורך בלבד, ולשם הבנת הדברים לאשורם יש לעיין במקורות שצויינו על אתר.

כן יש לציין שחלק מהביאורים מקורו במאמרים ושיחות שלא הוגהו ע"י כ"ק אדמו"ר.

מערכת „אוצר החסידים“

י"ד שבט, ה'תשפ"א

ברוקלין, ניו.

מגיד ומגביה הקערה¹⁵ שיש בה המצות, ויאמר¹⁶:

[א] **הָאֵל לַחֲמַא עֲנִיא**¹⁷ **דִּי אַכְלוּ אַבְהַתְנָא בְּאַרְעָא**
דְּמִצְרַיִם¹⁹.

דברי מנחם

(16) "ויאמר" – יש להבין: מדוע נקבע מאמר זה לאמרו בתחילת "מגיד", אף שלכאורה מצד תוכנו בפשטות יש לאמרו תכף כשבאים מבית הכנסת ואף קודם לכן, כדי להזמין את כל מי שאין לו לאכול משלו. והענין בזה: בעל ההגדה רוצה להקדים במאמר זה, כפתיחה לסיפור יציאת מצרים ד"מגיד", את תיאור כללות ענין הגלות, מהותה והסיבה שהביאה לה – הסתלקות המוחין (הנמשלים בתורת הסוד לאבות), "אכלו אבהתנא" (שבחינת "אבות" אבדו ו"נאכלו" כביכול) מצד הענין ד"לחמא עניא" – "אין עני אלא ברעת" (נדרים מא, א); שזהו"ע קליפת מצרים, העדר ההכרה והידיעה באלקות (כדברי פרעה "לא ידעתי את ה' גו" – שמות ה, ב). ומטעם זה אומרים זאת דוקא בתחילת "מגיד", משום שעל פי פנימיות הדברים נרמז בכך כללות תוכן גלותם וגאולתם של ישראל (לקוטי שיחות ח"ג עמ' 957 ואילך).

"לחמא עניא" – הטעם בפשטות לכך שבעת הזמנת "כל דכפין" ו"כל דצריך" מודיע בעל הבית אודות כך שהלחם דסעודה זו הוא "לחמא עניא": עצם הזמנת כל עני ונצרך לביתו הפרטי של האדם עלולה לעורר קושי, שהרי המזמין נדרש להכין צרכי הפסח עבור כל אורחיו וכו' שזו הוצאה גדולה. ומשום כך הפתיחה דהזמנה זו היא "הא לחמא עניא", שמשמעותה הודעה לאורחים שידעו שיש לבעל הבית עתה (רק) לחם עוני בלבד לתת להם. והוא ע"ד המבואר במשנה רפ"ז דב"מ "אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד". ולכן אומר שמוזמנים על תנאי שיספיקו ב'לחמא עניא'.

שענינו חירות ואכילתו היא "על השובע" דוקא (פסחים ע, א) כדרך מאכל העשירים – תכלית העשירות. והענין בזה, כי דוקא מן המצר ותכלית השפלות באים למרחב העצמי ולגילויים הנעלים ביותר, "מן המיצר קראתי גו' עני במרחב י-ה". וכן הוא גם בענין המצה – שהמצה שעליה אומרים "הא לחמא עניא", דוקא ממנה נוטלים גם את החלק הגדול הרומז על הגאולה. ואמנם לעת עתה הגאולה העתידה אינה בגלוי ולכן יש להחביא את החלק הגדול בין הכרים, מכל מקום, גם עתה במצב דתכלית הקטנות ישנה כבר בנמצא תכלית הגדולה שבגאולה העתידה שתתגלה במהרה בימינו (תורת מנחם חכ"ח עמ' 16-13).

(15) "ומגביה הקערה" – מבואר בסידור האריז"ל שאמירת "הא לחמא" היא מעין תיקון לדברי יוסף אל המצרים "הא לכם זרע" (ויגש מזו, כג), שבוה המשיך להם יניקה ותוספת השפעה מן קדושה (ועי"ז ניתנה להם היכולת לשלוט בישראל כו'). ולכן מגביהים את הקערה – העלאה מלמטה למעלה, היפך פעולתו של יוסף שהמשיך מלמעלה למטה, אל המצרים.

אך בפועל, מנהג נשיאי חב"ד הוא שלא להגביה את הקערה אלא רק לגלות מקצת מהמצות. ויש להבין את טעם השינוי.

ויש לומר: ענינם של נשיאי חב"ד הוא הפצת המעיינות חוצה וזיכוך המטה, כי בזמננו "אכשור דרא" – להמשיך קדושה במקום הכי תחתון, באופן שלא תבוא מזה תוצאה בלתי רצויה כי אם אדרבה – זיכוך ה"חוצה" הכי תחתון והכשרתו לגילויי ההגאולה. ומשום כך לא נהגו להגביה את הקערה באופן שהשולחן וכו' נשארים למטה (במובן הרוחני) מנותקים מהקדושה (תורת מנחם חל"ט עמ' 4-283).

דברי מנחם

ד' העולמות שלמרות מעלת העליון ביותר שבהם הרי סוף סוף ענינם כולם הוא הגבלה וצמצום, ומעליהם היא בחינת עצמותו ית' שלמעלה מגדר העולמות, בחינת אות ה', וגילוי בחינה זו הוא על ידי אכילת המצה (תורת מנחם חכ"ה עמ' 3-202). וראה בזה גם תורת מנחם ח"ס עמ' 81).

ועוד יש לומר: למנהגנו אומרים "הא לְחַמָּא עֲנִיָּא" – ולא כפי שיש גורסים "כהא" (בהתאם לפשטות הענין, שהמצה שלפנינו היא רק בדומה ללחם העוני שאכלו אבותינו, אבל אין זה לכאורה אותו הלחם עצמו שאכלו אבותינו – ראה מג"א סי' תעג סק"ד. שו"ע אדה"ז שם סל"ז), משום שיציאת מצרים מתרחשת אף עתה והיא פעולה נמשכת בכל יום עד שניתן לומר על הלחם שלפנינו כי לחם זה עצמו הוא לחם הנאכל בעת היציאה מ"ארעא דמצרים" (לקוטי שיחות ח"ז עמ' 1-260).

18) "לחמא עניא" – ענינה של המצה הוא "לחם עוני", המורה על עבודה מתוך קבלת עול, שהרי המצה אין בה טעם והשגה. וכשם שדוקא עבודה זו של ישראל היא שהביאה את הגילוי האלקי דגאולתם ממצרים, כך עתה עבודה זו שלנו תביא לסיום המאמר "לשנה הבאה בני חורין" – הגאולה השלמה, כי המשכת העצמות נעשית דוקא על ידי קבלת עול (תורת מנחם ח"ה עמ' 113).

עוד יש לומר בתוכן האמירה "לחמא עניא": בטעם אכילת המצה בעת היציאה ממצרים מצינו שני ביאורים: א. משום שזהו מאכל עניים ועבדים כו' (ראה אבודרהם כאן). ב. משום חפזן ומהירות החירות והגאולה, שלא יכלו להתמהמה כו' (כפשטות הכתובים – בא יב, לא). ועפ"ז באמירת תיבת "עניא" מדגישים שטעם האכילה הוא כפירוש הראשון. (תורת מנחם חט"ז עמ' 193).

ועוד בפירוש "עניא": עוני מורה על צד הקליפה, כי צד הקדושה ענינו עשירות ורחבות. וכיון שהכח לברר ולהעלות את הניצוצות הוא על ידי גילוי אור בריבוי, מובן שהסדר הרגיל הוא שכדי לברר הניצוצות צ"ל במצב של עשירות. וזוהי ההדגשה כאן אודות "לחם עוני" דאבותינו,

ובפנימיות הדברים: ענינה של המצה הוא, כדברי זוהר (ח"ב מא, א. קפג, ב), מאכל האמונה; שמצד זה בא ענין הביטול לאלקות (לחמא עניא), כידוע שהמצה הו"ע שלילת ההתנשאות וההגבהה (ראה לקו"ת צו יג, ג. שה"ש יד, ד. ועוד). ובפיסקא זו מודיע בעל הבית לאורחיו שבכחו ליתן ולספק לכל את האמונה בה'. והכח להעניק אמונה זו ליהודים נוספים בא על ידי "די אכלו אבהתנא" – "אבותנו" כולנו, הן הדמומין והן הדמוזמנים – והיינו בכח האמונה שיש לכל אחד ואחד מיישראל בירושה מהאבות (תורת מנחם חמ"ט עמ' 9-308).

17) "הָא" – אמירתנו בעת ליל הסדר 'הא לחמא עניא', הוא תיקון על ההשפעה שנתן יוסף למצרים באמירתו (ויגש מזו, כג) "הָא לַכֶּם זֶרַע" (סידור האר"ז"ל). ואף שכוונתו היתה בפשטות אודות זרע ומאכלים גשמיים, אך על ידי אמירתו זו הוסיף חיות בקליפות במקום לפעול בהם קירוב אל הקדושה [משום שאמר זאת מדעת עצמו, ואילו המצרים עדיין לא היו מוכנים ורואיים לקבל זאת באופן הרצוי – תורת מנחם ח"א עמ' 188]. וכתוצאה מאמירתו זו נשתלשלה אחיות מצרים בבחינת היסוד (בחינתו של יוסף) ונשתלשל העניין של ח"ן [ראה בהגדת האר"ז"ל]. ומכאן מובן גודל העילויי שבליל הפסח – שעל ידי אמירת "הא לחמא עניא" בלילה זה יש ליהודי הכח לתקן ח"ן, ובכלל זה לא רק תיקון ענינים שעשה וגרם בעצמו אלא אף מה שנגרם מצד אמירת יוסף. (תורת מנחם ח"ח עמ' 71-70).

ולכן אומרים "הָא" דוקא בצירי, כי החילוק בין "הָא" בקמץ ל"הָא" בצירי הוא גם בפירוש הדברים: "הָא" (בקמץ) לחמא עניא כו" פירושו: זהו הלחם ש"אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", ו"הָא" (בצירי) לחמא עניא כו" פירושו: הרי לכם "לחמא עניא", לשון המרמזת על ענין "הָא לכם זרע" שמשמעותה גם כן כך. (תורת מנחם ח"א עמ' 188).

עוד יש להוסיף בפירוש התיבה "הא": אות זו (ה) היא האות החמישית, ומורה על דרגא נעלית ביותר – "בחינה החמישית" (שהרי ישנם

[ב] כָּל דְּכַפֵּין יְיָ וַיִּיכֹל²⁰, כָּל דְּצָרִיךְ יְיָ וַיִּפְסַח²¹.

דברי מנחם

הצינור" לגאולה העתידה [ראה בד"ה 'כימי צאתך' תש"ח רפי"ב], וזהו שמסיימים כאן ואומרים לאלתר "לשנה הבאה בארעא דישראל וכו'" (לקוטי שיחות ח"י"ז עמ' 86).

והנה, בפוסקים הקשו בלשון מאמר זה "הא לחמא עניא", שהרי אין זה אותו הלחם ממש (ראה מג"א סי' תעג סק"ד. שו"ע אדה"ז שם סל"ז). ויש לומר: בעל ההגדה פתח את "מגיד" בפיסקא זו, המדגישה אשר "הא לחמא עניא די אכלו", היינו שזהו הלחם עצמו שאכלו במצרים, כדי לבטא את חובת ההתבוננות בענין יציאת מצרים בעת קיום מצות הסיפור וההגדה ביציאת מצרים, באופן של המחשה ממש, עד שהאדם מרגיש שלחם זה שלפניו הוא אותו לחם (מצה) שאכל בעת יציאת מצרים, וכך צריכה להיות הגישה אל כל אמירת ההגדה. והיינו שצריך להחדיר בהרגשתו שכיון ש"אילו לא הוציאתי את ישראל ממצרים" וכו' הרי אנו ובנינו וכו' משועבדים היינו", הרי שענין היציאה מהשעבוד נעשה בו עצמו (לקוטי שיחות ח"י"ז עמ' 260 ואילך).

20 "כל דכפין" – ענינו של ליל הסדר הוא היציאה לחירות, כולל כמובן חירות רוחנית ונפשית מכל הפרעה המונעת מלהגיע לידי השלימות הרוחנית האישית, וכיון שאחת ההפרעות לשלימותו הרוחנית של יהודי – הכרוכה כמובן בהתאחדותו עם כל בני עם ישראל, כעם שלם – היא התכונה של "אדם קרוב אצל עצמו" (סנהדרין ט, סע"ב), כלומר ה"מחיצה" הנבנית כביכול בינו לבין יהודי אחר; מובן שהיציאה לחירות דורשת הסרת מחיצה זו. ולכן מיד בתחילת לילה זה יש להזמין אל שולחנו כל יהודי באשר הוא, מתוך אהבת ישראל אמיתית, ובכך יוצא האדם מההגבלות המונעות ומעכבות את חירותו ושלימותו (לקוטי שיחות חלק כב עמ' 268).

עוד יש לפרש בה: כל ענינו של חג הפסח הוא ענין הצדקה, משום שהוצאת הקב"ה אותנו ממצרים מצד עצמו היא כעשיית צדקה מלמעלה. ועל ידי שאף אנו עושים כן ומוזמינים לשולחן החג

להורות את גודל ההפלאה – שעל אף גודל הירידה שהיתה לבני ישראל, שהיו שקועים בקליפת מצרים כו', עד שהיו בבחינת "עניות", מכל מקום הצליחו אבותינו בעבודתם לברר קליפת מצרים ולהעלות את כל הניצוצות ממש ("די אכלו אבהתנא"). וטעם ההצלחה בברור זה הוא מצד הארת האור שלמעלה מסדר ההשתלשלות בלילה זה, שמצד זה אפשרי ברור הניצוצות גם שלא על פי הסדר הרגיל; ומוזה ההוראה אלנו – בנוגע להיכולת לברר הניצוצות כו' גם בהיותנו במצב של ירידה וגלות. ומכל מקום, בסיום הפיסקא באה ההדגשה שתכלית העבודה היא: "לשנה הבאה בני חורין" – עליית הניצוצות לקדושה בתכלית השלימות הנעשית כשישראל נעשים "בני חורין" דוקא (תורת מנחם ח"ל עמ' 220-2).

19 "בארעא דמצרים" – יש להבין (וכן הקשה באבודרהם ועוד): מדוע אומרים על המצה שאנו אוכלים "הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", והרי המצה שאנו אוכלים הלא היא כנגד המצה שאכלו בישראל בעת שכבר יצאו ממצרים.

והביאור בזה: כיון שבמצרים היה מעמדו ומצבם הרוחני של ישראל בדרגה תחתונה ביותר, לכן גם כש"נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה" לא היה הגילוי באופן פנימי אלא בדרך מקיף, היינו שהגילוי לא נמשך בהבנתם והשגתם אלא בדרך קבלת עול בלבד. ולכן גם אכילת המצה שלאחר הגאולה (כשכבר נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה) היא בבחינת "לחם עוני די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים", שכן בני מצד עצמם (לולי הגילוי מלמעלה) היו נתונים עדיין במעמד ומצב ירוד שבבחינת "מצרים" (תורת מנחם ח"ה עמ' 21-119).

אלא שעפ"ז טעון ביאור: כיון שבפנימיותם נותרו ישראל "בארעא דמצרים" – וכההדגשה "השתא עבדין" – א"כ מה נפעל סו"ס ביציאת מצרים? והביאור בזה: גאולה זו "פתחה את

[ג] הַשְּׁתָּא הַכָּא, לְשַׁנָּה הַבְּאָה בְּאַרְעָא דִּישְׂרָאֵל. הַשְּׁתָּא עֲבָדִין²², לְשַׁנָּה הַבְּאָה בְּנֵי חוֹרִין²³:

דברי מנחם

עבודת התשובה שלו, יכול לאכול גם מקרבן שלא נמנה עליו (תורת מנחם חנ"ו עמ' 68-70)

22) "השתא עבדין" – יש לשאול: מדוע עלינו להכריז על הידוע ש"השתא עבדין", והרי זו מציאות פשוטה וברורה לילד המסב בשולחן הסדר? והענין בזה: על ידי הכרזה זו מבהירים שהדרך להגיע למצב המתואר בסיום הפסקא, "לשנה הבאה בני חורין", היא רק על ידי הקדמת העבודה של "השתא עבדין", היינו ההבנה שעתה נמצאים או בגלות ובמצב דהיפך החירות ויש צורך בעבודה של חיוק האמונה בביאת המשיח שעל ידה תבוא הגאולה (תורת מנחם חמ"ט עמ' 11-310).

23) "לשנה הבאה בארעא דישראל... לשנה הבאה בני חורין" – מכך שפיסקא זו מחולקת לשניים: (א) "בארעא דישראל", (ב) "בני חורין", יש להוכיח שיתכן שיהודי יהיה נוכח בארץ ישראל ועדיין לא יהיה במצב של "בני חורין" מבחינה רוחנית בכל עניינו. וזאת משום שענין החירות צריך להיות הן בנוגע לנשמה והן בנוגע לגוף ולחלקו בעולם, וכאשר חסר ענין החירות באחד מהם אין זו חירות אלא אדרבה – עבדות ושעבוד. והנה, האפשרות שרק הנשמה תהיה במצב של "ארץ ישראל" וחירות, מה שאין כן הגוף וחלקו בעולם, יכולה להיות בשני אופנים: בקצה התחתון, באופן ירוד כו' – שבשעת התורה והתפילה (עניני הנשמה) הרי הוא כדבעי, אבל בשעה שצריך לעסוק בעניני גופו כמו אכילה ושתייה, וכמו כן בעסקו בעניני חלקו בעולם כבשעת המסחר, אזי הוא מאבד את עצמו ח"ו; ובקצה העליון, באופן של עילוי כו' – על דרך נדב ואביהוא שנתעלו בעבודתם הרוחנית עד ששכחו על הגשמיות וקרבו אל ה' ומתו (תורת מנחם חל"ג עמ' 3-312).
"לשנה הבאה בארעא דישראל" – הטעם שמקשרים עניין זה של התקוה והציפיה לגאולה

"כל דכפין" ו"כל דצריך", מעוררים אנו הנהגה כזו מלמעלה (תורת מנחם חנ"ו עמ' 67).

21) "ייתי ויפסח" – ידועה השאלה (ראה הגדה שלמה במבוא ס"ע 109 ואילך): מה פשר ההכרזה וההזמנה "ייתי ויפסח" בשעה שבזמננו אין קרבן פסח על השולחן, ועוד זאת – הדין הוא (זבחים נו, ב – במשנה. פסחים פט, א) שלא ניתן כלל להזמין לאכילת הפסח מי שלא נמנה עליו מתחילה, וא"כ אף בזמן הבית מה המקום להזמנה בעת שכבר מסיבים אל השולחן והקרבן כבר נשחט ונצלה ומוכן לאכילה. ובשם האבודרהם איתא שהכוונה בלשון "יפסח" היא שיבוא ויעשה סדר הפסח – מצה של מצוה וארבע כוסות (לקוטי טעמים ומנהגים).

ולכאורה ביאור זה אינו מובן, שהרי צרכי הסדר נכללים כבר בהנאמר קודם לזה, "כל דכפין ייתי ויכול". ויש לומר באו"א, בפנימיות העיניים, שהזמנה זו קאי אכן על קרבן פסח, והכוונה היא לענין הפסח במשמעותו הרוחנית – עבודת התשובה הנעשית בדרך דילוג ו"פסיחה", שיהודי הזקוק לאופן עבודה כזה, שלא די לו בהתעלות ע"פ הסדר הרגיל וצריך לדילוג וקפיצה כו' – גם זאת מאפשרים לו. (ודוגמתו גם בדין קרבן פסח ע"ד הנגלה – שמי שאחזו בולמוס מותר לו לאכול מכל דבר מפני סכנת פקו"נ (יומא פג, א), וכן יש לומר גם בענינו שיהודי הנמצא במצב כזה יכול לקבל מ"קרבן פסח" גם כשאינו "מנוי", באופן דדילוג וקפיצה על הסדר הרגיל).

ויש להוסיף שנרמזו כאן שתי דרגות: (א) "דכפין" פירושו רעב, והרי גם רעב סו"ס ביכלתו לסבול את רעבונו. (ב) "דצריך" – שהוא צורך והכרח גמור עבורו, ואינו יכול לסבול את אי קבלת צרכו כיון שהדבר נוגע בנפשו. וזהו הדיוק לענינו: יהודי המרגיש צורך נפשי בענין הדילוג, מצד

מסלקין הקערה עם המצות לצד אחר, ומוזגין לו כוס ב'²⁴, וכאן הבן²⁵ שואל מה²⁶ נשתנה:

דברי מנחם

הבנים. ויש להבין: הרי על בן זה אנו אומרים להלן "אילו היה שם לא היה נגאל", וכיצד קשור הוא לעיקר ההגדה והסיפור דיציאת מצרים? והביאור בזה: רמז הלשון "אחד" האמור בכל אחד מהבנים ("אחד חכם ואחד רשע כו'") הוא שבכל אחד מישראל יש בחינת "אחד", היא נקודת היהדות שבו, ואפילו מי שבחינוניותו נראה כרשע – הרי הוא נחשב כאות בספר תורה שבהעדרה הספר פסול, ואף הוא חלק משלימות כלל ישראל. ולפיכך הגאולה יכולה לבוא רק כאשר יתקיים "ברכנו אבינו כולנו כאחד", ולכן גם אמירת ההגדה היא דוקא על הכוס השניה הרומזת לבן הרשע, מפני שעיקר ההשתדלות צריכה להיות דוקא בו לצרפו ולהכניסו בכלל ישראל, ועל ידי זה דוקא יתכן ענין הגאולה והחירות דכלל ישראל (לקוטי שיחות ח"ז עמ' 248 ואילך).

עוד יש לומר בזה: זהו משום שבסיום כוס זו דוקא (בסיום 'מגיד') באה האכילה והשתיה דליל הסדר, "אוכל ושותה כדי צרכו", ותוכן הענין הוא – שצריך לוודא שהרשע יהיה שבע כל צרכו, וכך גם ברוחניות – שיתקיים בו לשון רז"ל (נדה ל ב) "משביעין אותו תהי צדיק כו'" – מלשון שובע (ראה קצוה"ע לתניא ס"ע נו ואילך. עמ' קסה ואילך. ועוד) – על ידי הענינים הרוחניים הנאמרים ב"מגיד" ושוללים את קושיותיו של הרשע כו' (תורת מנחם חנ"ב עמ' 294 ואילך).

25 "הבן שואל" – ההדגשה בזה היא דוקא שהבן הקטן שואל. והענין בכך: דוקא אצל ילד קטן (שאין ניכרים אצלו עדיין המעלות הפרטיות דשכל ומדות כו') ישנה בגלוי בחינת "כי נער ישראל ואוהבה" (הושע יא, א) – האהבה העצמית שאינה תלויה בדבר פרטי ומסויים כו', ומצדה נעשית גם למעלה אצל הקב"ה התגלות העצמות שלמעלה מכל המדרגות הפרטיות (תורת מנחם ח"ג עמ' 18. וכן בלקוטי טעמים ומנהגים).

26 "הבן שואל מה" – פירושו: "שואל" הוא גם מלשון בקשה ושאלת צרכים (כמו "ושאלה

העתידה עם התחלת הפיסקא 'הא לחמא עניא די אכלו אבתהנא בארעא דמצרים' הוא משום שמשעת יציאת מצרים הותחלה הדרך לגאולה העתידה (לקוטי שיחות ח"ג עמ' 1016 ואילך).

עוד יש לבאר בקשר הענינים: ענינה של ארץ ישראל הוא כמ"ש (עקב יא, יב) "ארץ אשר ה"א דורש אותה תמיד עיני ה"א בה גו", ולכן ע"י העבודה ד'הא לחמא עניא' דוקא באים לבחי' 'ארעא דישראל', כי כל זמן שהאדם הוא מציאות עדיין אפילו כשהוא מציאות דקדושה הרי אין הקב"ה שורה אלא על דבר שבטל אצלו ית' (תניא פ"ו), ורק כאשר הוא בטל במציאות – בבחינת 'לחמא עניא' – אז דוקא יש בו השראה והמשכה מקדושתו של הקב"ה, 'ארעא דישראל'. (לקוטי שיחות ח"ז עמ' 263).

"לשנה הבאה בני חורין" – אדמו"ר הרש"ב היה אומר "לשנה הבאה בארעא דישראל" במלעיל (לשון עבר, שכבר באה) ו"לשנה הבאה בני חורין" במלרע (לשון עתיד, שהולכת ובאה לקראתנו).

ויש לפרש בטעם השינוי: ההגעה למצב של "בארעא דישראל" תלויה ועומדת בעבודתו של יהודי ("אם בחוקתי תלכו גו' וישבתם לבטח בארצכם") ובכחו להגיע לזה על אתר. ולכן ענין זה נאמר בלשון עבר, היינו שהדבר כבר נתון בידו והתקופה המדוברת כבר התחילה. לעומת זה, כדי להגיע למצב של "בני חורין", היינו להשתחרר משעבודים, הדבר כשם שבנוגע לעבד בפשטות – השחרור תלוי רק בכחו של האדון שיכול לשחרר את עבדו ע"י שטר וכיו"ב, הוא הדבר ברוחניות, שלא ניתן להיות בן חורין לגמרי עד שהקב"ה ישחט את היצר הרע (סוכה נב, א) ויעביר את רוח הטומאה מן הארץ, לכן נאמר הדבר בלשון עתיד (אגרות קודש ח"א עמ' קעה).

24 "ומוזגין לו כוס ב'" – מובא בפרי עץ חיים (שכ"א פ"ה ופ"ז) שארבע הכוסות הן כנגד ארבעת הבנים. ונמצא, שכוס השניה שעליה נאמר עיקר ההגדה היא כנגד הבן הרשע, הנמנה שני במנין

כיון שעיקר מצות סיפור יציאת מצרים בלילה זה הוא בדרך שאלה ותשובה, לכן פותחים את סדר ההגדה בארבע הקושיות.

סדר הקושיות על פי מנהג חב"ד הוא: מטבילין, מצה, מרור, מסובין. ויש להבין: הרי מצה היא מדאורייתא, מרור הוא מדרבנן ואילו מטבילין הוא רק מנהג, ומדוע סידרו את השאלה בענין המנהג תחילה?²⁷

ויש לומר שמסדר זה למדים שבחינוך הילדים אין לוותר [ואדרבה, יש להדגיש את נחיצות] קיום המנהגים בכלל, המבליטים את הבדלת עם ישראל וקדושתם, ודוקא הם הם המשאירים רושם חזק על הילד.

(לקוטי שיחות ח"א שיחה לחג הפסח)

דברי מנחם

טבע העולם המסתיר עליו, אבל בחג הפסח שם הו"ה הוא בגלוי (תורת מנחם חכ"ה עמ' 7-206).

ועוד יש לומר באופן אחר: פירוש "הבן שואל" הוא (לא במובן של בקשה כו', אלא) על שם שמקבל בפועל את הגילוי מלמעלה על ידי עצם עשיית כלי ריקן שבו יתקבל האור והגילוי מלמעלה, מבלי צורך "לבקש" ולעורר ההמשכה. וזהו החידוש בענין "הבן שואל מה" בלילות הפסח לגבי סדר היחס שבין משפיע ומקבל במשך כל השנה כולה: בדרך כלל ההמשכה היא על ידי אתערותא דלתתא המעוררת וממשיכה אתערותא דלעילא, היינו שהאדם צריך להיות כלי הממשיך את האור; לעומת זה, בלילות הפסח נפעל דבר נפלא ביותר, שלכל אחד ואחד מישראל, גם בהיותו במעמד ומצב שאינו נחשב כלי הממשיך אור, מאיר גילוי האור, כי בלילה זה המשכת האור אינה על ידי עשיית כלי הממשיך אותו אלא באופן של אתערותא דלעילא מצד עצמה, היינו שעל האדם רק לעמוד ככלי ריקן המוכן לקבל ולהחזיק את הגילוי הנמשך מלמעלה (תורת מנחם חל"ו עמ' 273 ואילך).

27) סדר הקושיות – סדר הקושיות הוא כסדר הפעולות שעושים בלילה זה (לקוטי טעמים ומנהגים. למעט קושיית מסובין שעל פי סדר הדברים היתה אמורה להיות בראש, כיון שההסיבה ישנה כבר בשתיית הכוס הראשונה,

אשה משכנתה" – שמות ג, כב), ו"מה" רומז לשם מ"ה (תקוני זהר חדש קיב, ד), הארה נעלית ביותר שבבחינת "שם המפורש" (תקוני ז"ח שם), היינו ששואל ומבקש ומעורר את הגילוי וההמשכה משם מ"ה (תורת מנחם שם).

ובאופן אחר: נאמר בתקוני זהר חדש (שם) שבכל השנה שם מ"ה – בחינת "שם המפורש", שם הוי' במילוי אל"פין – הוא בגלות ובהעלם, ודוקא בליל הפסח נמשך בגלוי. וזהו "הבן שואל מ"ה" – ששם ב"ן (בגימטריא בהמ"ה, המורה כידוע על בחינה תחתונה, האור האלקי שבעולמות) מעורר וממשיך את גילוי האור העליון דשם מ"ה (בגימטריא אד"ם). וזהו גם פירוש "מ"ה נשתנה", שבלייל הפסח נעשה שינוי בשם מ"ה: בכל השנה הוא בהעלם, ובליל הפסח הוא בגלוי. והנה, ידוע שגילוי שם מ"ה נעשה על ידי שם ע"ב (שם הוי' במילוי יו"דין), השורש העליון שלמעלה אף מבחינת מ"ה (ומורה על בחינה שלמעלה מהתחדשות, בחינת "איתן" לשון יושן), וזהו פירוש המשך הקושיא "הלילה הזה", והיינו בליל שימורים דקאי על ע"ב, "בליל" בגימטריה ע"ב; שעל ידי בחינת "הלילה הזה" נעשה השינוי בשם מ"ה שנמשך בגילוי לאחר התעוררות שם ב"ן. והביאור בזה: שם מ"ה הוא שם הוי"ה (במילוי אלפ"ין) שממנו באה התהוות והתחדשות הבריאה, אלא שבכל השנה הוא בהעלם ולכן ישנו הסדר של